

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

МАЛИНА ОЛЕНА ГРИГОРІВНА

УДК 159.922.7 – 159.923.2

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ СТИЛЮ ЖИТТЯ
ОСОБИСТОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ І ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ**

19.00.07- педагогічна та вікова психологія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ-2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі практичної психології Запорізького національного університету, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор, дійсний член АПН України
Бех Іван Дмитрович,
Інститут проблем виховання АПН України, директор.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Семиченко Валентина Анатоліївна,
Університет менеджменту освіти АПН
України, проректор з наукової роботи;

кандидат психологічних наук, доцент
Вінс Вікторія Анатоліївна,
ДВНЗ «Переяслав - Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди», доцент
кафедри загальної та практичної психології.

Захист відбудеться 20 травня 2009 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.10 в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий « 11 » квітня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.В. Долинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Найважливішим завданням освітньої політики України є формування та розвиток всебічно розвиненої, морально зрілої та соціально активної особистості. Його вирішення неможливе без урахування закономірностей взаємодії молодого людини з оточуючим світом, особливо в умовах сучасних соціальних змін, прагматизації життя, трансформації ціннісних орієнтацій, тенденції до спрощення життєвих цілей та планів молоді. Означені умови становлення особистості молодого людини актуалізують необхідність вивчення сутності, специфіки та особливостей становлення стилю життя підостаючої особистості як способу життєздійснення та реалізації смислу її життя.

Сучасний стан розвитку психологічної науки характеризується значним поширенням інтересу дослідників до стильової проблематики. Ця ситуація, з одного боку, може пояснюватись нагальною необхідністю вирішення реальних практичних проблем самопрояву особистості, форм її взаємодії з соціальним середовищем, а з іншого – розвитком самої психології, наявністю теоретико-методологічної бази і, звідси, її можливостями для плідного вивчення стильових проявів життєдіяльності особистості. Не зважаючи на широку сферу вивчення стильових явищ, детальний аналіз різноманітних компонентів стильової єдності людини, можна констатувати недостатній рівень теоретичного аналізу проблеми стилю життя особистості.

Водночас, дослідження стилю як психологічної проблеми знаходиться в широкому колі досліджень розвитку особистості, її життєвого шляху та життєтворчості (Б. Ананьєв, Л. Анциферова, Б. Ломов, В. Панок, С. Рубінштейн, О. Старовойтенко, Т. Титаренко, В. Ямницький); розробки поняття суб'єкта життя (К. Абульханова-Славська, А. Брушлінський, В. Татенко); розвитку уявлень про індивідуальність людини (В. Мерлін, Б. Теплов, В. Русалов). В останній час з'являються праці, що систематизують емпіричні та теоретичні результати досліджень феноменології стильових проявів особистості (В. Дружинін, О. Лібін, Л. Сохань, В. Толочек, М. Холодна, І. Шкуратова).

У дослідженнях, присвячених стилю життя особистості особлива увага дослідників спрямована на аналіз структури, функцій стилю життя особистості (О. Донченко, В. Тихонович), представлені різноманітні варіанти типології стилю життя (О. Кронік, Ю. Швалб), розглянуто особливості формування стилю життя у межах соціалізації особистості (Т. Титаренко, Л. Сохань). Водночас, проблема становлення стилю життя особистості на різних вікових етапах досліджена недостатньо.

Підлітково-юнацький період вікового розвитку характеризується завершенням первинної соціалізації, результатом якої має бути перехід розвитку психіки від системи зовнішнього регулювання до саморегулювання; формуванням цілісної особистості, соціальної зрілості та ін., що дозволяє ставити питання про становлення стійкого стилю життя. Для цього періоду життя найбільш актуальними є завдання соціального і особистісного самовизначення, пошуку власних форм соціального ствердження, вибору власних способів життєдіяльності, становлення індивідуальності. У цей період формується характер, який визначає стиль ставлення до навколишніх умов і форму реагування, вчинки, характерну лінію поведінки (І. Бех, І. Булах, І. Кон, І. Мар'єнко, Р. Пасічняк, Л. Потапчук, Т. Титаренко). Тому для вивчення особливостей становлення стилю життя особистості особливе значення має підлітковий і юнацький вік як найбільш сенситивний для даного процесу.

Не зважаючи на безперечність ідеї про розвиток особистості як суб'єкта життя, у межах представлених на даний час досліджень стиль життя залишається статичним утворенням. Особистісний розвиток людини здійснюється впродовж всього її життя і виражає безперервне формування, становлення та самотворення людини. Однак, подані в дослідженнях типології стилю життя особистості (О. Лібін, Ю. Швалб, В. Тихонович) не показують можливостей розвитку, переходу певного типу стилю життя від низьких рівнів розвитку до більш високих, від їх відносно простої до більш складної структури. Таким чином, виникла потреба виявлення сутності і специфіки процесу становлення стилю життя особистості в підлітковому і юнацькому віці.

Соціальна значущість окресленої проблеми та її недостатнє експериментальне вивчення зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: «Психологічні особливості становлення стилю життя особистості в підлітковому і юнацькому віці».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження входить до плану науково-дослідних робіт кафедри практичної психології і виконано у межах комплексної теми “Психолого-педагогічне забезпечення підготовки фахівців для впровадження освітніх інновацій” (номер державної реєстрації 0106U012657) факультету соціальної педагогіки та психології Запорізького національного університету. Тема дисертації затверджена Вченою Радою Запорізького національного університету (протокол № 14 від 04 липня 2000 року) та узгоджена Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН України (протокол № 6 від 26 вересня 2000 року).

Об'єкт дослідження: становлення стилю життя особистості.

Предмет дослідження: психологічні особливості становлення стилю життя особистості в підлітковому і юнацькому віці.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати специфіку процесу становлення стилю життя особистості в підлітковому і юнацькому віці, експериментально дослідити психологічний зміст і динаміку типів стилю життя особистості підліткового і юнацького віку та розробити методичні шляхи оптимізації процесу їх становлення.

Гіпотеза дослідження полягає у тому, що стиль життя особистості як динамічне системне утворення, що детермінується активністю та спрямованістю особистості, є результатом життєвого, особистісного та професійного самовизначення особистості. Старший підлітковий та юнацький вік є сенситивним для становлення стилю життя, критерієм рівня розвитку якого виступає рівень особистісної зрілості суб'єкта життя. Становленню стилю життя в підлітковому і юнацькому віці сприяє розробка шляхів і засобів оптимізації розвитку структурних компонентів стилю життя та особистісної зрілості в межах психолого-педагогічного супроводу розвитку підростаючої особистості.

Відповідно до поставленої мети нами були визначені наступні **завдання** дисертаційного дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз психологічної сутності феномена стилю життя особистості та розробити його структурно-типологічну модель в підлітковому і юнацькому віці;
2. Обґрунтувати методологічний підхід та визначити психодіагностичний інструментарій дослідження;
3. Експериментально дослідити психологічний зміст і динаміку типів стилю життя та визначити їх рівні розвитку в особистості підліткового та юнацького віку;
4. Визначити методичні шляхи та розробити психологічні засоби оптимізації процесу становлення стилю життя особистості в підлітковому і юнацькому віці.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають:

- 1) концептуальні положення про стиль життя (А. Адлер, М. Вебер, Г. Олпорт); теорія інтегральної індивідуальності і концепція індивідуального стилю діяльності (В. Мерлін, Є. Клімов, В. Дорфман); єдина концепція стилю людини (О. Лібін, В. Дружинін, І. Шкуратова); результати досліджень стильової сфери (Л. Сохань, О. Донченко, В. Тихонович, О. Кронік, Н. Пов'якель, Ю. Швалб); 2) суб'єктний підхід до особистості (С. Рубінштейн, К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, А. Брушлінський, В. Татенко, Т. Титаренко, О. Старовойтенко); 3) психологічний підхід до аналізу життєвого шляху особистості та життєтворчості (Є. Головаха, Б. Ананьєв, К. Абульханова-Славська, Л. Сохань, Т. Титаренко, В. Ямницький); 4) положення про розвиток та формування

особистості у підлітковому та юнацькому віці (Г. Костюк, В. Вінс, Л. Виготський, Л. Божович, І. Бех, І. Булах, М. Боришевський, С. Максименко, В. Семиченко); 5) положення про спрямованість особистості (Л. Божович, В. Семиченко, Д. Фельдштейн) та про активність особистості (К. Абульханова-Славська, С. Рубінштейн, В. Ямницький).

Методи дослідження: Для досягнення мети, розв'язання поставлених у дослідженні завдань та перевірки гіпотези була розроблена програма дослідження, реалізація якої передбачала застосування комплексу *теоретичних* (аналіз, класифікація, систематизація, порівняння, узагальнення даних теоретичних та експериментальних досліджень з досліджуваної проблеми, структурний аналіз, методи теоретичного моделювання) та *емпіричних* (порівняльний аналіз, експеримент, спостереження, анкетування, психодіагностичний метод, представлений стандартизованими методиками, лонгітюдний метод, індивідуальні та групові бесіди) методів.

Для досягнення цілей дослідження застосовувався також комплекс психодіагностичних методик: з метою вивчення параметрів активності особистості використано опитувальник “Поріг активності” Т. Романової, “Психологічний аналіз розвитку вольових якостей” Б. Смірнова (шкала “Ініціативність та самостійність”, “Шкала діагностики психічної ригідності” Г. Айзенка; “Опитувальник рівня суб’єктивного контролю Дж. Роттера” (в модифікації О. Єлисеєва), опитувальник “Мотивація успіху та боязнь невдачі” А. Реана, “Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребнісній сфері” О. Потьомкіної, методика “Спрямованість особистості” В. Смекала та М. Кучера використовувались для вивчення особливостей спрямованості особистості. Для урахування характерологічних рис особистості, виявлення поведінкових тенденцій та стратегій міжособистісної взаємодії була застосована методика Т. Лірі “Інтерперсональний діагноз”.

Отримані у ході дослідження дані оброблялися методами математичної статистики з наступною якісною інтерпретацією та змістовним узагальненням даних.

Дисертаційне дослідження проводилось впродовж 2000-2008 років, в якому взяли участь 337 осіб віком від 14 до 21 року.

Наукова новизна та теоретичне значення результатів дослідження полягають у тому, що:

- *вперше* на основі структурного аналізу розроблено модель стилю життя особистості в підлітковому і юнацькому віці, визначені його складові структурні компоненти – активність та спрямованість особистості; виявлені типи стилю життя особистості в підлітковому і юнацькому віці (а саме, пасивно-індивідуалістичний, ситуативно-індивідуалістичний, активно-індивідуалістичний, пасивно-колективістичний,

ситуативно-колективістичний, активно-колективістичний, самоціннісно-праксичний пасивний, самоціннісно праксичний ситуативний та самоціннісно-праксичний активний) та експериментально досліджено їх психологічний зміст; за допомогою рівнево-типологічного аналізу досліджено динаміку становлення стилю життя в підлітковому і юнацькому віці та доведено, що особистісна зрілість є психологічною умовою формування стилів життя з високим рівнем розвитку;

- *розширено та доповнено* наукові уявлення про специфіку становлення стилю життя особистості як складного динамічного феномену, високий рівень розвитку якого має стати результатом успішного особистісного та професійного самовизначення особистості;

- *набуло подальшого розвитку* знання сутності феномену стилю життя та конкретизовано положення про сенситивність вікового періоду 14-21 рік для становлення стилю життя особистості.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що апробований психодіагностичний комплекс методик для визначення типу стилю життя особистості підліткового та юнацького віку, розроблені методичні шляхи оптимізації процесу становлення стилю життя особистості та методичні рекомендації стануть корисними практичним психологам психологічної служби в середніх та вищих навчальних закладах, батькам та вчителям вихованців в процесі розробки психолого-педагогічного супроводу становлення стилю життя особистості в підлітковому і юнацькому віці. Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані викладачами ВНЗ під час викладання таких навчальних курсів: «Вікова психологія», «Психологія розвитку», «Педагогічна психологія», «Психологія особистості», «Диференційна психологія», «Соціальна психологія».

Результати дослідження **впроваджено** автором у навчально-виховний процес школи-гімназії № 11, школи-гімназії юридичного профілю № 47, ЗОШ № 3, ЗОШ № 106 м. Запоріжжя (Довідка видана Запорізьким обласним відділом освіти № 67 від 12 листопада 2008 р.), Запорізького педагогічного коледжу (Довідка № 559 від 26 грудня 2008 р.), Запорізького національного університету (Довідка 01-09/1639 від 24 жовтня 2008 р.) та Волинського національного університету імені Лесі Українки (Довідка № 3/654 від 26 лютого 2009 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення і висновки дисертаційного дослідження доповідались, обговорювались та отримали схвалення на Міжнародній науково-практичній конференції «Конфлікти та шляхи їх подолання» (Львів, 2007); всеукраїнській науково-практичній конференції: «Теорія та практика

підготовки соціальних педагогів та психологів у вищому навчальному закладі: досвід проблеми та перспективи» (Запоріжжя, 2007); V всеукраїнській науково-практичній конференції з організаційної та економічної психології «Психологічні основи ефективної діяльності освітніх організацій в умовах соціально-економічних змін» (Запоріжжя, 2008); міжвузівській науково-практичній конференції «Життя і мистецтво: етичний вимір» (Кривий Ріг, 2008); науковій конференції «Науковий потенціал ЗНУ та шляхи його розвитку» (Запоріжжя, 2008); звітних наукових конференціях викладачів та аспірантів ЗНУ та засіданнях кафедри практичної психології Запорізького національного університету.

Публікації. Основний зміст та результати дослідження представлені у 10 публікаціях, серед яких 8 статей у фахових виданнях, затверджених переліком ВАК України, 2 – у матеріалах конференцій.

Структура і обсяг дисертації зумовлені логікою дослідження і складаються із вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (220 найменувань), додатків. Основний зміст дисертації викладено на 176 сторінках комп'ютерного набору і містить 9 таблиць та 17 рисунків на 17 сторінках. Загальний обсяг дисертації - 380 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дисертаційного дослідження, висвітлено наукову новизну, практичну цінність роботи, наведено дані про апробацію та впровадження одержаних результатів.

У **першому розділі** – *«Теоретико-методологічний аналіз проблеми становлення стилю життя особистості в підлітковому і юнацькому віці»* викладено результати опрацювання наукової літератури з окресленої проблеми, проаналізовано основні методологічні підходи до розуміння природи феномену стилю життя особистості, його основних ознак, структури, механізмів формування і розвитку.

На основі аналізу сучасних теоретичних та емпіричних досліджень (О. Донченко, О. Лібін, Л. Сохань, Т. Титаренко, Ю. Швалб, І. Шкуратова) феномен стилю життя особистості розглянуто як особливий індивідуальний спосіб здійснення особистістю обраного нею життєвого шляху, сукупність моделей поведінки, що фіксують усталено відтворювані риси, манери, нахили, тобто спосіб, яким людина як суб'єкт здійснює своє життя.

Застосовано суб'єктний підхід (А. Брушлінський, О. Старовойтенко, В. Татенко, Н. Чепелева) до вивчення стилю життя і проведено категоріальний аналіз поняття

«суб'єкт стилю життя», що дозволив розглядати стиль життя особистості як динамічну категорію, що відображає можливість його розвитку і характеризує змінюваність, безперервний перехід якості способу організації життєдіяльності особистості від низького рівня його організації до більш високого.

Порівнянням основних підходів до структуралізації психологічних чинників процесу становлення стилю життя в онтогенезі встановлено, що стиль життя формується в процесі соціалізації (Л. Сохань, Т. Титаренко) і є результатом особистісного та професійного самовизначення особистості (М. Гінзбург, З. Карпенко, І. Кон, І. Мар'єнко, В. Орлов, Р. Пасічняк, Л. Потапчук, В. Сафін, І. Шендрік).

Послідовно аргументовано, що особистісна зрілість як інтегральний критерій особистісного зростання, вияв особистісного потенціалу людини та її життєстійкості у здійсненні своєї життєвої стратегії (О. Темрук, О. Штепа), має завершити юнацьку кризу та виступає об'єктивним показником рівня розвитку стилю життя особистості.

В площині соціального функціонування стиль життя проявляється у вигляді певного типу стилю життя особистості, що утворюється поєднанням параметрів його структурних формоутворюючих складових. Переважна більшість дослідників за провідний критерій виділення типів стилю життя визначають в одних випадках активність (А. Адлер, О. Тихонович, О. Кронік), а в інших – спрямованість особистості (С. Анісімов, Л. Сохань, З. Янкова, Б. Додонов, В. Лібін). Такий підхід до типологізації здається дещо обмеженим, оскільки і в першому, і в другому випадку ігнорується єдність, взаємозумовленість цих чинників, взаємозв'язок яких є передумовою існування стилю життя.

На нашу думку, структурними компонентами стилю життя особистості мають бути активність особистості, розглянута як міра взаємодії суб'єкта з довкіллям, як такий спосіб самовираження та самоздійснення особистості в житті, при якому нею досягається (або ні) якість цілісного, самостійного та здатного до розвитку суб'єкта (К. Абульханова-Славська, І. Джидарьян, С. Рубінштейн), та спрямованість особистості, тобто стійка домінуюча система мотиваційних утворень, що стає вектором поведінки (Л. Божович, В. Семиченко, А.Прангшвілі).

На основі узагальнення концептуальних засад дослідження процесу становлення стилю життя особистості зроблено висновок, що стиль життя особистості – це складна багаторівнева динамічна властивість особистості, здатна до розвитку, співвідношення параметрів формоутворюючих складових (активності та спрямованості) якої утворюють певний стильовий тип. Структурно-типологічна модель стилю життя особистості в підлітковому і юнацькому віці представлена на рис.1, де вісь абсцис відображає тип

спрямованості, а вісь ординат – рівень активності. Римськими цифрами позначені номери типів стилю життя особистості.

Рис 1. Структурно-типологічна модель стилю життя особистості в підлітковому і юнацькому віці.

В залежності від рівня та особливостей активності (високого, ситуативного, низького) та типу спрямованості (індивідуалістичної, колективістичної, самоціннісно-практичної) були виділені пасивно-індивідуалістичний (I), спрямовано-індивідуалістичний (II), активно-індивідуалістичний (III), пасивно-колективістичний (IV), ситуативно-колективістичний (V), активно-колективістичний (VI), самоціннісно-практичний пасивний (VII), самоціннісно-практичний ситуативний (VIII) та самоціннісно-практичний активний (творчий) (IX) тип стилю життя особистості, характеристику яких представлено в другому розділі. Виділення типів дозволило здійснити експериментальне вивчення особливостей динаміки їх становлення на різних вікових етапах.

У другому розділі - «Емпіричне дослідження становлення особистості на зрілість особистості підліткового та юнацького віку» - подано результати експериментального вивчення типології стилів життя різних вікових груп (підлітки, старшокласники, студенти) та аналізу їх вікової динаміки, виявлено позитивний зв'язок між рівнем розвитку стилю життя особистості та показниками особистісної зрілості досліджуваних.

Основною метою констатувального експерименту було виявлення динаміки становлення стилю життя особистості протягом вікового розвитку з 14 до 21 року, що було реалізовано через наступні етапи дослідження: 1) виявлення типології стилів життя особистості та знаходження статистично значущих для кожного типу показників, опис психологічної змістовної характеристики («портрету») кожного з дев'яти теоретично сконструйованих типів стилю життя; 2) дослідження представленості і розподілу виділених типів серед підлітків віком 14-15 років, серед старшокласників віком 16-17 років, серед студентської молоді віком 20-21 рік; 3) аналіз вікової динаміки розподілу типів по вікових групах; 4) визначення рівня особистісної зрілості як показника рівня розвитку стилю життя та подальше знаходження їх позитивного зв'язку за допомогою аналізу кількісних даних.

Теоретично сконструйовані типи стилю життя особистості були експериментально досліджені за допомогою комплексу вищеназваних

психодіагностичних методик. Аналіз психологічних характеристик визначених типів стилю життя дозволив виявити притаманні їм параметри, що представлені в таблиці 1.

Узагальнюючи одержані дані, наведемо короткі характеристики типів стилю життя особистості підліткового і юнацького віку:

- Пасивно-індивідуалістичний (I) тип стилю життя – визначається провідною спрямованістю його представників на задоволення власних егоїстичних потреб, коли провідним мотивом поведінки виступає орієнтація на власне благополуччя, прагнення до зовнішнього успіху та престижності. Інших людей особи з даним типом стилю життя розглядають лише як засіб досягнення власних цілей і бажань. Їх поведінка егоїстична, нетактовна та інфантильна. Активність представників цього типу визначається очікуванням неприємних наслідків; особи з таким типом стилю життя малоініціативні, недисципліновані та схильні планувати своє майбутнє на близькі терміни часу. Взагалі, цей тип життя можна охарактеризувати як споживацький.

- Ситуативно-індивідуалістичний (II) тип – характеризується нестійкою активністю та несамостійністю, амбіціозністю, азартністю, нездатністю контролювати, планувати та впорядковувати своє життя. Особи ситуативно-індивідуалістичного типу стилю життя характеризуються ригідністю, невпевненістю у собі, неврівноваженістю. Зовні вони справляють враження хаотичної та пошукової активності, але насправді поверхневі, не мають стійких інтересів, захоплень, прихильностей, орієнтовані лише на збереження власної безпеки та переважно «пливуть за течією».

- Активно-індивідуалістичний (III) тип стилю життя – проявляється рішучістю у вчинках, високою пластичністю, винахідливістю, спрямованих, однак, на власні егоїстичні інтереси. Впевненість у собі, інтернальність, незалежність, оптимістичність, висока самооцінка, легкість змінювання стратегій досягнення успіху характеризує осіб з даним типом стилю життя. Навколишній світ сприймається ними як театр для реалізації власного Я. Це успішні, спритні, самовпевнені дільці.

Таблиця 1

Параметри психологічних характеристик типів стилю життя особистості

показники	типи								
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
Індивідуалістична спрямованість	+	+	+						
Коллективістична спрямованість				+	+	+			
Прагматична спрямованість							+	+	+
Низька активність	+			+			+		

Ситуативна активність		+			+			+	
Високий рівень активності			+			+			+
Егоїстичні установки	+	+							
Альтруїстичні установки					+	+	+	+	+
Спрямованість на процес діяльності					+				
Спрямованість на результат діяльності			+	+		+	+	+	+
Мотивація успіху			+			+	+	+	+
Мотивація запобігання невдачі	+	+		+	+				
Екстернальність	+	+		+			+		
Інтернальність			+			+		+	+
Ригідність	В	В	Н	В	С	Н	В	С	Н
Ініціативність	Н	Н	В	Н	Н	В	В	В	В
Самостійність	Н	Н	В	Н	Н	В	В	В	В
1 "Владний-лідуючий тип за Т.Лірі						+	+	+	
2 Незалежний-домінуючий			+			+		+	+
3 Прямолінійний-агресивний			+		+	+			
4 Недовірливий-скептичний	+		+				+	+	
5 Покірливий-сором'язливий		+		+	+				
6 Залежний-слухняний		+		+	+				
7 Співпрацюючий-конвенціональний	+	+		+	+	+			+
8 Відповідальний-альтруїстичний				+	+	+		+	+

• Пасивно-колективістичний (IV) тип стилю життя відзначається схильністю до життя у внутрішньому світі, замкнутістю способу життя, дотриманням традицій, ритуалів, орієнтацією на групові норми та ідеали, однак, з некритичним до них ставленням, тому представники даного типу легко піддаються впливу і за певних (несприятливих) умов ризикують потрапити до соціальних груп ризику. Вони уникають відповідальних рішень, пасивні та песимістичні. Характерними психологічними рисами цього стилю життя є поступливість, довірливість та покірливість, що дає підстави вважати його конформним та залежним типом стилю життя.

• Ситуативно-колективістичний тип (V) стилю життя визначають домінуючі мотиви спілкування та задоволення потреб взаємної симпатії. Активність осіб цього типу залежить від обставин, настрою, зацікавленості і спонукається, переважно, мотивацією боязні невдачі. Представники даного типу ставлять невиправдано високі цілі,

неадекватно оцінюючи свої можливості. Вони наполегливі та ініціативні, але несамостійні. Цей тип стилю життя гуманістично спрямований, альтруїстичний, доброзичливий, але недієвий через невпевненість у власних силах.

- Активно-колективістичний тип (VI) стилю життя розкривається через провідний принцип самореалізації – «все життя віддати людям» та характеризується високим рівнем активності, ініціативністю та самостійністю, потягом до активного способу життя та високої інтенсивності життєдіяльності в цілому. Особистість даного стилю життя доброзичлива, альтруїстична, впевнена у собі та проявляє якості групового лідера.

- Самоціннісно-практичний пасивний тип (VII) стилю життя – представники даного типу стилю життя ініціативні, але нерішучі, провідним мотивом їх життя є бажання виконувати свою справу як найліпше, їх активність залежить від досягнення успіху, вони наполегливі, здатні долати труднощі, але ригідні, інертні, закриті, схильні до монотонної, кропіткої праці та потребують емоційної підтримки та контролю з боку керівництва. Типовий представник цього типу – виконавець.

- Самоціннісно-практичний ситуативний тип (VIII) стилю життя характеризується прагматичною спрямованістю представників, їх соціальною відповідальністю, моральністю, схильністю до лідерства. Але їх активність нестабільна, мерехтлива і визначається домінуючим на цей час захопленням.

- Самоціннісно-практичний активний тип стилю життя (IX) характерний для особистісно зрілих, схильних до самоактуалізації, психологічно здорових особистостей з високим ступенем життєтворчості та самореалізації. Вони обирають конструктивні перетворюючі стратегії, вирізняються оптимістичним світосприйнянням, позитивною самооцінкою, реалістичним підходом до життя, яскравою мотивацією досягнення цілей. Цей тип можна визначити як творчий.

За результатами обробки отриманих психодіагностичних даних у кожній віковій групі були одержані кількості реципієнтів (частоти), що відносяться до різних стильових типів і представлені в таблиці 2.

Згідно з даними таблиці 2 в кожній наступній віковій групі спостерігається тенденція до зменшення кількості реципієнтів, що відносяться до пасивно-індивідуалістичного, ситуативно-індивідуалістичного, пасивно-колективістичного та ситуативно-колективістичного стильових типів. І, навпаки, простежується збільшення кількості реципієнтів, що є представниками активно-індивідуалістичного, активно-колективістичного, самоціннісно-практичного пасивного, самоціннісно-практичного ситуативного та самоціннісно-практичного активного (творчого) стильових типів.

Розподіл реципієнтів за типами стилю життя (%)

n = 337

Типи	Підлітки		Старшокласники		Студенти	
	Кількіс ть	Відносна частота	Кількіс ть	Відносна частота	Кількіс ть	Відносна частота
пасивно-індивідуалістичний	41	12,17	33	9,79	18	5,96
ситуативно-індивідуалістичний	104	30,86	118	35,02	79	26,16
активно-індивідуалістичний	7	2,08	10	2,97	24	7,95
пасивно-колективістичний	81	24,04	58	17,21	33	10,93
ситуативно-колективістичний	91	27,00	85	25,22	67	22,19
активно-колективістичний	3	0,89	3	0,89	15	4,97
Самоціннісно-праксичний пасивний	7	2,08	17	5,05	30	9,93
Самоціннісно-праксичний ситуативний	3	0,89	13	3,86	24	7,95
Самоціннісно-праксичний активний	–	0	–	0	12	3,97

Виходячи з аналізу розподілу типів у різних вікових групах можна відзначити, що серед підлітків переважають ситуативно-індивідуалістичний, пасивно- та ситуативно-колективістичний типи стилю життя, що належать до групи з низьким та середнім рівнем розвитку, що свідчить про початковий етап становлення стилю життя особистості. Переважна колективістична спрямованість (51,9%) в структурі стилю життя підлітків пояснюється віковими особливостями особистісного розвитку, а саме – орієнтацією на спілкування з однолітками, потребою у самоповазі та самоствердженні, що проявляється у позитивному ставленні з боку друзів. Орієнтація на майбутнє, поява перспективних планів, віддалених цілей, але відмова від поставленої мети через ще слабкі волю та навички саморегуляції пояснюють домінування стилів життя з низькими чи нестабільними параметрами активності (97%).

Для старшокласників характерні ті ж типи стилю життя, але їх розподіл змінюється – суттєво знижується відсоток пасивно-колективістичного типу стилю життя, що може свідчити про помітний розвиток самосвідомості, самостійності, самооцінки, усвідомлення власної індивідуальності. Значуще збільшується (порівняно з підлітками) відсоток стилів життя з самоціннісно-праксичною спрямованістю, що свідчить про вплив

таких вікових новоутворень, як професійне та життєве самовизначення, прагнення до самовдосконалення, визначення життєвих планів, професіоналізація інтересів.

В юнацькому віці (студенти) спостерігається тенденція до значущого збільшення типів стилю життя з самоціннісно-праксічною спрямованістю (22%) і високими рівнями активності (73,2%), і, навпаки, різкого спаду пасивних, індивідуалістичних стилів життя. Це свідчить про якісно новий рівень вікового розвитку особистісної та стильової сфери. Крім того, серед студентів з'являється самоціннісно-праксічний активний тип стилю життя, за своїми характеристиками наближений до поняття здорової, гармонійної, самоактуалізуючої особистості, що свідчить про набуття особистістю цього типу особистісної зрілості в процесі успішного життєвого, особистісного та професійного самовизначення.

Аналіз отриманих шляхом співвідношення цих параметрів типів стилів життя, їх психологічних характеристик та розподілу за віковими групами дозволив вважати наведені типи й етапами розвитку стилю. Це припущення досить яскраво простежується на рис. 2.

Рис.2 Динаміка становлення типів стилю життя особистості (n=337)

Окрім того, аналіз психологічних характеристик кожного з типів стилю життя особистості дає підстави прорангувати їх в залежності від ступеня розвитку. Послідовно вони розподіляються так: пасивно-індивідуалістичний (1), пасивно-колективістичний (2),

ситуативно-індивідуалістичний (3), ситуативно-колективістичний (4), самоціннісно-практичний пасивний (5), активно-індивідуалістичний (6), активно-колективістичний (7), самоціннісно-практичний ситуативний (8), самоціннісно-практичний активний (9).

Для перевірки припущення про типи стилю життя особистості як рівні їх розвитку був введений об'єктивний показник - критерій рівня зрілості цих властивостей, в якості якого був застосований ступінь особистісної зрілості, отриманий за методикою «Опитувальник особистісної зрілості» О. Штепи.

Експериментальне дослідження свідчить про високий рівень (95%) достовірності позитивного зв'язку між показниками рівня розвитку стилю життя та ступенем особистісної зрілості особистості. Це підтверджує припущення про те, що досягнення вищих рівнів розвитку стилю життя (активно-колективістичний, самоціннісно-практичний ситуативний, самоціннісно-практичний активний типи) можливе лише за умови набуття особистісної зрілості внаслідок успішного особистісного і професійного самовизначення.

Отримані результати свідчать про переважання типів життя з низьким та середнім рівнем розвитку та недостатньою представленістю типів стилю життя високого рівня розвитку, що зумовило пошук шляхів оптимізації процесу їх розвитку.

У **третьому розділі** *«Шляхи оптимізації процесу розвитку стилю життя особистості в підлітковому і юнацькому віці»* обґрунтовано загальні принципи розробки психолого-педагогічного супроводу становлення стилю життя особистості з підліткового по юнацький вік, показано, що реалізація цілеспрямованих впливів з метою оптимізації і актуалізації внутрішніх психологічних ресурсів особистості в процесі розвитку стилю життя може бути ефективною через створення соціально-психологічних умов для успішного розвитку підростаючої особистості в ситуації реальної педагогічної взаємодії в закладах освіти.

Оптимізація процесу розвитку стилю життя особистості в підлітковому і юнацькому віці в межах психолого-педагогічного супроводу реалізується в таких напрямках роботи психолога освітнього закладу: психодіагностичний, корекційно-розвивальний, консультативно-просвітницький.

Психодіагностичний напрям психолого-педагогічного супроводу спрямований на визначення певного типу стилю життя особистості і виявлення рівня розвитку його основних складових з метою їх подальших корекції та розвитку.

Корекційно-розвивальний напрям роботи передбачає активний вплив на особистість з метою формування у неї певних індивідуально-психологічних особливостей, необхідних для подальшого становлення і розвитку її стилю життя. Мета корекційно-розвивального впливу на оптимізацію розвитку стилю життя особистості визначається

через розуміння онтогенетичних закономірностей становлення стилю життя у процесі цілісного психологічного розвитку дитини як активного діяльного процесу, що реалізується у співпраці із дорослим.

Основною стратегією корекційно-розвивального напрямку психолого-педагогічного супроводу розвитку стилю життя особистості є надання психологічної допомоги, що орієнтована на індивідуальні особливості молодої людини, її специфічні можливості і в цілому на унікальність її психічного й особистісного розвитку.

Таким чином, організація корекційної і розвивальної роботи має здійснюватись у межах таких положень:

1. Зміст розвивальної роботи, перш за все, має відповідати тим компонентам стилю життя, формування і повноцінний розвиток яких на даному віковому етапі є найбільш актуальними.

2. Зміст корекційної роботи повинен будуватись на компонентах стилю життя, рівень яких не відповідає віковим вимогам і являє собою проблемні зони, що стримують розвиток особистості та є психологічними детермінантами формування низьких рівнів розвитку стилю життя.

3. Корекційно-розвивальна робота має бути організована лише за підсумками проведення психодіагностичних зрізів.

У залежності від змістовної характеристики кожного типу стилю життя підлягають корекційно-розвивальним впливам конкретні параметри стилю, а саме: егоїстичні установки, мотив уникнення невдачі, екстернальність, ригідність, низький рівень ініціативності та самостійності, невпевненість у собі, слабка воля, негативізм та відчуженість, поступливість, конформізм, нечуйність, низький рівень емпатії. Окрім того, кожний виявлений тип стилю життя потребує конкретно-специфічних для нього корекційно-розвивальних заходів, що представлені в таблиці 3.

Зміст корекційно-розвивальних заходів повинен забезпечувати цілісний вплив на особистість підлітка, старшокласника чи студента. Не зважаючи на певні проблемні точки кожного типу стилю життя, пріоритетні для першочергової корекції, для ефективного розвитку стилю життя працювати треба зі всією особистістю в цілому, у всій різноманітності її мотиваційних, емоційних і поведінкових проявів.

Формами корекційно-розвивальної роботи виступають організація психологічного розвивального середовища (тренінгові зустрічі, використання психологічних розвивальних технологій), реалізація корекційних програм, спеціалізованих за віковими періодами, з найважливіших проблем та завдань розвитку кожного типу стилю життя, які

можуть здійснюватись як у формі групової (психологічні тренінги, психологічні ігри, групові дискусії, рольові ігри, психогімнастика), так й індивідуальної діяльності.

Консультативно-просвітницький напрям психолого-педагогічного супроводу процесу становлення стилю життя особистості з підліткового по юнацький вік орієнтований на створення умов для активного присвоєння та використання особистістю вихованця, його батьками та педагогами психологічних знань та їх використовування у процесі становлення і розвитку стилю життя конкретної особистості. Формами практичної реалізації цього напрямку можуть бути просвітні курси, лекторії, факультативи, диспути, бесіди, індивідуальні консультації, психолого-педагогічний консилиум.

Завдання консультативно-просвітницького напрямку психолого-педагогічного супроводу суб'єкту становлення стилю життя (тобто підлітка, старшокласника чи студента) реалізуються через 1) надання допомоги вихованцям, які відчують труднощі у психічному розвитку основних психологічних детермінант стилю життя та психічному розвитку власної індивідуальності; 2) формування навичок самопізнання, самоаналізу, та використання своїх психологічних особливостей і ресурсів для успішного стильового та особистісного розвитку.

Таблиця 3

Корекційно-розвивальні заходи розвитку типів стилю життя низького рівня розвитку

Тип стилю життя	Параметри, що потребують корекції	Завдання корекційно-розвивального напрямку роботи
Пасивно-індивідуалістичний	Спрямованість на себе, конформізм, егоїзм, інертність, низький рівень емпатії, мотив уникнення невдачі, пасивність,	Формування навичок взаємодії з однолітками та педагогами, прийняття соціальних та етичних норм, поведінкової саморегуляції, розвиток активності, мотивації, актуалізація інтересів та
Ситуативно-індивідуалістичний	безвідповідальність, песимістичність, несамостійність, невпевненість у собі.	самостійності в їх реалізації, формування позитивної «Я-концепції», адекватної самооцінки та емоційних реакцій.
Пасивно-колективістичний	Інертність, нерішучість, пасивність, не-критичність до групових норм, егоїстична	Формування здатності до відповідальної впевненої автономної поведінки, мотиву самоосвіти і самовиховання, розвиток активності

Ситуативно-колективістичний	спрямованість екстернальний локус контролю, низька самооцінка, підвищена тривожність, несамостійність, ригідність, конформізм.	і цілеспрямованості, корекція рівня тривожності та розвиток навичок емоційної саморегуляції, формування адекватного статусу в групі, розвиток орієнтації на майбутнє.
Самоціннісно-практичний пасивний	Нестабільність активності, залежність від ситуації, ригідність, невпевненість у собі, тривожність.	Розвиток навичок емоційної, поведінкової саморегуляції, формування позитивної «Я-концепції», розвиток навичок самореалізації власної спрямованості

Психологічне консультування педагогів щодо оптимізації розвитку стилю життя вихованців доцільно проводити у формі психолого-педагогічного консилиуму, що дозволяє побудувати рівноправну співпрацю педагога і психолога на засадах особистісної відповідальності й організувати цілісний супровід вихованців у процесі їх навчання в освітньому закладі. Консультативно-просвітницька робота психолога з батьками передбачає створення умов для включення сім'ї до супроводу дитини у процесі становлення її стилю життя і спрямована на створення ситуації співпраці, інформування та формування установки відповідальності батьків щодо проблем і суперечностей становлення стилю життя та індивідуальності дитини.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення психологічної сутності феномену стилю життя особистості та розроблено його структурно-типологічну модель у підлітковому та юнацькому віці, експериментально досліджено психологічний зміст і динаміку типів стилю життя та розроблено шляхи і засоби оптимізації процесу становлення стилю життя особистості.

1. Стиль життя особистості розглядається як структура, що забезпечує варіативність життєдіяльності людей у суспільстві; виступає як форма самопрояву, самоствердження і самовдосконалення особистості і визначається як особливий індивідуальний спосіб здійснення особистістю обраного нею життєвого шляху, індивідуально-своєрідна цілісна система стійких засобів та форм опосередкування особистістю об'єктивних умов життєдіяльності, яка формується на основі потреб та здібностей і проявляється в процесі реалізації життєвої мети та планів особистості. До

функцій стилю життя особистості відносяться компенсаторна, адаптивна, диференційна, формоутворююча, системоутворююча, інтегративна.

2. Структурно-типологічна модель стилю життя особистості в підлітковому і юнацькому віці як складного, багаторівневого динамічного системного утворення представлена активністю, що визначається як міра взаємодії суб'єкта з довкіллям, такий спосіб самовираження та само-здійснення особистості в житті, при якому досягається якість цілісного, самостійного та здатного до розвитку суб'єкта; та спрямованість - стійкою домінуючою системою мотиваційних утворень, що стає вектором поведінки. У залежності від рівня та особливостей активності та типу спрямованості визначаються наступні типи стилю життя: пасивно-індивідуалістичний, ситуативно-індивідуалістичний, активно-індивідуалістичний, пасивно-колективістичний, ситуативно-колективістичний, активно-колективістичний, самоціннісно-практичний пасивний, самоціннісно-практичний ситуативний та самоціннісно-практичний активний.

3. Динамічні закономірності розподілу типів за віковими групами (підлітки, старшокласники, студенти) проявляються у зменшенні кількості реципієнтів з пасивно-індивідуалістичним, ситуативно-індивідуалістичним, пасивно-колективістичним та ситуативно-колективістичним стильовими типами і, навпаки, збільшенні представників активно-індивідуалістичного, активно-колективістичного, самоціннісно-практичного пасивного, самоціннісно-практичного ситуативного та самоціннісно-практичного активного стильових типів. Загальні тенденції розподілу типів характеризуються переважанням типів з індивідуалістичною та ситуативною спрямованістю, що зумовлено віковими особливостями розвитку особистості. Представники самоціннісно-практичного активного стильового типу найвищого рівня розвитку з'являються лише серед студентів, що пов'язано з успішним особистісним і професійним самовизначенням, що загалом ще не характерне для старшокласників та підлітків.

4. Визначені типи є водночас й етапами розвитку стилю життя особистості. В межах кожного окремого типу постійно відбуваються рухливі зміни, показники активності з віком збільшуються, відсоток колективістичної і самоціннісно-практичної спрямованості зростає, що відповідає віковим та особистісним закономірностям розвитку.

5. Певні життєві стилі відтворюють різну міру притаманної людям активності, спонукання до психологічної зрілості, більш складних форм організації життєдіяльності, що, у свою чергу, дає можливість розглядати певні типи життєвого стилю як рівні його розвитку від найнижчого рівня розвитку соціально-психологічної зрілості до найвищого, на якому психологічна характеристика відповідного до нього типу близька до опису "здорової", гармонійної, самоактуалізуючої особистості.

6. Об'єктивним показником рівня розвитку стилю життя є рівень особистісної зрілості. Експериментально підтверджений позитивний зв'язок між рівнями розвитку стилю життя і особистісної зрілості дозволив стверджувати, що старший підлітковий, ранній юнацький та юнацький вік є сенситивним для становлення стилю життя, критерієм рівня розвитку якого має бути рівень особистісної зрілості суб'єкта життя.

7. Методичні шляхи та засоби оптимізації процесу становлення стилю життя особистості в підлітковому і юнацькому віці мають бути спрямовані на створення соціально-психологічних умов для успішного розвитку підростаючої особистості в ситуації реальної педагогічної взаємодії в закладах освіти – тобто в межах психолого-педагогічного супроводу. Оптимізація процесу розвитку стилю життя особистості в підлітковому і юнацькому віці відбувається в психодіагностичному, корекційно-розвивальному та консультативно-просвітницькому напрямах роботи, що мають складати послідовну і цілеспрямовану систему психологічної підтримки всіх суб'єктів виховного процесу підростаючої особистості з метою надання психологічної допомоги, що орієнтована на індивідуальні особливості людини, її специфічні можливості і, в цілому, на унікальність її психічного й особистісного розвитку.

Проведене дослідження поповнює, проте не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми, зокрема, подальшої наукової розробки потребує проблема чинників та механізмів формування стилю життя, особливостей його розвитку в дорослому віці, аналіз гендерних відмінностей стилю життя, розробка тренінгових програм розвитку стилю життя особистості.

Основні результати дослідження відображено у таких публікаціях автора:

1. Малина О.Г. Соціально-психологічний аналіз поняття «стиль життя». /О.Г Малина // Педагогіка і психологія. – Науково-теоретичний та інформаційний журнал АПН України. К.: 2000. - №1. – С. 40-46.

2. Малина О.Г. Теоретична модель життєвого стилю особистості: проблеми і пошуки./ О.Г Малина //Науковий вісник Південноукраїнського державного університету ім. К.Д. Ушинського. – Одеса, ПДПУ ім. К.Д. Ушинського, 2001. - № 10-11. – С.- 102-109.

3. Малина О.Г. До питання аналізу природи стилю життя особистості./ О.Г Малина // Гуманістично спрямований виховний процес і становлення особистості - Збірник наукових праць. – К.: Віра Інсайт, 2001– Кн.І. – С.100-106.

4. Малина О.Г. Особистість як суб'єкт стилю життя./ О.Г Малина // Психологічні перспективи. Науковий часопис Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2008.- №12. – С. 32-38.

5. Малина О.Г. Психологічний аналіз спрямованості особистості старшокласників в структурі стилю життя. /О.Г Малина //Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Психологія. – Харків: ХНПУ, 2007.- Вип.26 - С 52-61.

6. Малина О.Г. Психологічна характеристика типів стиля життя старшокласників./ О.Г Малина // Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Психологія. – Харків: ХНПУ, 2008.- Вип.27 – С. 91-101.

7. Малина А.Р. Асаблівасці тыпалагічнага падыходу да даследавання стылю жыцця старшакласныкаў./ А.Р. Малина // Адукцыя і вихаванне. Мінск, 2001.- № 11. – С. 66-69.

8. Малина О.Г. Теоретико-методологічні аспекти дослідження структури життєвого стилю особистості. / О.Г Малина // Социальные технологии: Актуальные проблемы теории и практики. Международный межвузовский сборник научных работ. – Запорожье: Изд-во ГУ «ЗИГМУ», 2007. – Вып. 36. - С. 211-215.

9. Малина О.Г. Інтрапсихічні конфлікти психосоматичних хворих з різними типами життєвого стилю./ О.Г Малина // Социальные технологии: Актуальные проблемы теории и практики. Международный межвузовский сборник научных работ.– Запорожье: Изд-во ГУ «ЗИГМУ», 2007. – Вып. 35 - С. 99-105.

10. Малина О.Г. Соціально-психологічні детермінанти стилю життя молоді у процесі соціалізації. / О.Г Малина // Студент – 2000: каким ему быть? Материалы научно-практической конференции. 13-14 апреля 2000 г.- Запорожье: ЗГУ, 2000.- 192 с., - С 97-99.

АНОТАЦІЇ

Малина О.Г. Психологічні особливості становлення стилю життя особистості в підлітковому і юнацькому віці. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна і вікова психологія. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2009.

Дисертація присвячена вивченню особливостей становлення стилю життя особистості в підлітковому і юнацькому віці. На основі теоретичного аналізу основних методологічних підходів до проблеми запропонована структурно-типологічна модель стилю життя особистості як психологічного феномену. Структурними компонентами стилю життя визначаються активність та спрямованість особистості, співвідношення параметрів яких формують певний стильовий тип (пасивно-індивідуалістичний,

ситуативно-індивідуалістичний, активно-індивідуалістичний, пасивно-колективістичний, ситуативно-колективістичний, активно-колективістичний, самоціннісно-праксичний пасивний, самоціннісно-праксичний ситуативний самоціннісно-праксичний активний). Виявлені типи можна прорангувати за ступенем їх розвитку – від найбільш примітивного до найрозвинутішого в напрямку соціальної зрілості та життєтворчості. Аналіз їх розподілу за віковими групами відображає зв'язок динаміки типів стилю життя особистості та її психологічної і соціальної зрілості, тенденції до самореалізації, актуалізації своїх здібностей та успішним особистісним і професійним самовизначенням.

Ключові слова: стиль життя особистості, тип стилю життя, суб'єкт стилю життя, самовизначення особистості, особистісна зрілість, становлення стилю життя особистості, спрямованість особистості, активність особистості.

Малина Е.Г. Психологические особенности становления стиля жизни личности в подростковом и юношеском возрасте. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 - педагогическая и возрастная психология. - Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, 2009.

Диссертация посвящена изучению особенностей становления стиля жизни личности в подростковом и юношеском возрасте. Стиль жизни рассматривается как индивидуальный способ реализации личностью выбранного жизненного пути, индивидуально-своеобразная целостная система устойчивых форм и способов взаимодействия с окружающей социальной средой и проявляется в процессе реализации жизненной цели и планов личности. На основе анализа природы стилевых явлений предложена структурно-типологическая модель стиля жизни личности как психологического феномена. Структурными компонентами стиля жизни выступают активность и направленность личности. Соотношение параметров активности (высокий, средний, низкий уровень развития) и типа направленности личности (индивидуалистическая, коллективистическая, самоценностно-праксическая) формирует определенный тип стиля жизни личности. Экспериментально описаны психологические характеристики следующих типов стиля жизни личности в подростковом и юношеском возрасте пассивно-индивидуалистический, ситуативно-индивидуалистический, активно-индивидуалистический, пассивно-коллективистический, ситуативно-коллективистический, активно-коллективистический, самоценностно-праксический пассивный, самоценностно-праксический ситуативный, самоценностно-праксический активный.

Динамические закономерности распределения типов по возрастными группами проявляются в уменьшении количества реципиентов с пассивно-индивидуалистическим, ситуативно-индивидуалистическим, пассивно-коллективистическим и ситуативно-коллективистическим стилевыми типами и, напротив, увеличении представителей активно-индивидуалистического, активно-коллективистического, самоценностно-праксического пассивного, самоценностно-праксического ситуативного и самоценностно-праксического активного стилевых типов. Общие тенденции распределения типов характеризуются их преобладанием с индивидуалистической и ситуативной направленностью, что соответствует возрастным особенностям развития личности. Представители самоценностно-праксического активного стилового типа наивысшего уровня развития появляются только среди студентов, что связано с успешным личностным и профессиональным самоопределением, и в целом еще не характерно для старшеклассников и подростков.

Доказано, что приведенные типы можно ранжировать по степени их соответствия личностной зрелости и, таким образом, рассматривать как уровни развития стиля жизни личности - от наиболее примитивного к наиболее развитому в направлении самоактуализации, социальной зрелости и жизнотворчества. Преобладание ситуативно-индивидуалистического, пассивно-коллективистического и ситуативно-коллективистического стилей жизни, которые с возрастом уменьшаются в количественном отношении, и последовательно увеличивается процент пассивно-праксического, ситуативно-праксического и активно-праксического стилей жизни - от потребительского, инфантильного и индифферентного к самоценностно-праксическому активному как социально зрелому и гармоничному отражает связь динамики стиля личности и личностного развития, тенденцию к самореализации, актуализации своих способностей, ее стремлению к психологической и социальной зрелости, оптимальному успешному личностному и профессиональному самоопределению.

Экспериментально подтверждена позитивная связь между уровнями развития стиля жизни и личностной зрелости, что позволило утверждать, что старший подростковый, ранний юношеский и юношеский возраст является сенситивным для становления стиля жизни, критерием уровня развития которого должен быть уровень личностной зрелости субъекта жизни.

Ключевые слова: стиль жизни личности, тип стиля жизни, субъект стиля жизни, самоопределение личности, личностная зрелость, активность личности, направленность личности.

Olena G. Malyna. Psychological traits of becoming of lifestyle of personality in awkward age and boyhood. – Manuscript.

Dissertation for competition for a scientific degree of Candidate in psychological sciences in speciality 19.00.07 - Pedagogical and Age-specific Psychology. - National Pedagogical University named by M.P. Dragomanov, Kyiv, 2009.

The Dissertation is devoted to the study of traits of becoming of lifestyle of personality in awkward age and boyhood. It is proposed a structural and typological model of lifestyle of personality as a psychological phenomenon based on theoretical analysis of the main methodological approaches to the problem.

Activity and orientation of personality are defined as structural components of lifestyle. Correlation of their parameters forms a certain style type (namely passive-individualistic, situational-individualistic, active-individualistic, passive-collectivist, situational-collectivist, active-collectivist, passive deadtrue-praxic, situational deadtrue-praxic, active deadtrue-praxic). Revealed types can be ranged under degree of their development: from the most primitive to the most developed in independence, social maturity and vital creation. An analysis of their distribution by age groups reflects connection of dynamic of personality lifestyle types with personal development, its psychological and social maturity, tendency to self-realization and actualization of own capabilities, successful personal and professional self-determination.

Keywords: lifestyle of personality, type of lifestyle, subject of lifestyle, self-determination of personality, personality maturity, becoming of lifestyle of personality, personality orientation, personality activity.